

Karup Å som modelsystem. Fup eller fakta?

Jeg læste Nils Mogensens bog LANGS KÅRUP Å da den udkom i 1994, hvor min gamle ven Gabriel Sørensen flere gange er nævnt blandt godtfolk og originaler. Den Gabriel, som fostrede ideen til Isefjordens Ørredsammenslutning og hvis viden om fisk og lystfiskeri Danmarks Fiskeri - og Havundersøgelser i mange år udnyttede ved hans ansættelse som biologoverassistent.

Frem i erindringen kom besøgene hos Aksel Buus og Rigmor i Høgild og mange andre gæve jyder blandt Gabriels gamle venner. Nu 10 år efter måtte jeg læse bogen igen. Men bogen handler ikke alene om " historier - originaler og originale fluer ". Nils Mogensen har gjort sig den ulejlighed at grave dybere i historien om betingelserne og overlevelsen af den berømte havørredstamme, forudsætningerne for lystfiskeriet i Karup Å, set i historisk perspektiv.

Når man sammenligner Nils Mogensens grundige og veldokumenterede kortlægning af forholdene omkring Karup Å, så forstår man ikke biologernes valg af Karup Å som "modelsystem" til at undersøge de genetiske konsekvenser af at udsætte såkaldte "dambrugsørred i vilde ørredbestande ". For hvordan hænger Nils Mogensens oplysninger sammen med biologernes proklamering af, at nu foreligger det endegyldige bevis på at ørredbestanden i Karup Å er den oprindelige.

1. Langs Karup Å. afsnit Kort fortalt.

1.1 Vandkraftværket ved Karup Å

1918. Vandkraftværket ved Karup Å står færdigt. Dermed er vejen til åens øvre løb spærret for havørred. Først i 1992 etableres omløbsåen ved Karup elværk, og havørrederne får igen mulighed for adgang til det øvre løb. I 74 år havde havørrederne ikke adgang til hovedparten af åens gydepladser grundet manglende omløb ved Karup elværk.

1.2 Kartoffelmelsfabrikken ved Karup by.

1934. Kartoffelmelsfabrikken i Karup står færdig. Den forurener åen slemt med lammehaler og skum. Et forsøg, sidst i 1930'erne, med etablering af rodzoneanlæg til rensning af vandet virkede ikke efter hensigten. I 1946 etableres forsøg med udnyttelse af spildevandet som gødningsvand til landbruget. Først i slutningen af 1970'erne (1979) var man nået så langt, at spildevandet kunne spredes over 1200 hektar landbrugsjord (62 landbrug). I 45 år ødelagde spildevandet selve hovedløbets gydeområder med lammehaler, slam, skum og iltmangel.

145 år kunne havørrederne ikke anvende hovedløbets gydepladser grundet forurening.

1.3 Dambrug ved Karup Å.

Helt frem til 1967 anlægges nye dambrug ved Karup Å og dens tilløb. Det samlede antal dam - brug er vanskeligt at bestemme, da kendelser, som er over 25 år gamle, arkiveres i Rigsarkivet, og megen viden er siden gået tabt. Et kvalificeret skøn over eksisterende dambrug er omkring de 20, og hvoraf ca. 10 dambrug er anlagt, så de spærrer for havørredernes adgang til opstrøms

gydepladser. Andre dambrug mangler eller har måske fejlkonstruerede ungfiskesluser, som skulle bedre smoltens passage forbi dambruget.

1.4 Smoltpassage forbi dambrug.

I Miljø & Vandpleje nr. 26. 2000 er offentliggjort en artikel om " Smoltpassage forbi Dambrug ". I denne artikel dokumenteres for første gang, hvor stort et smolttab, der sker ved passage forbi dambrug. Mellem 18 og 71 % af alle smolt, der forsøger at passere et dambrug, ender deres dage (som bækørred) i fødekanaler og bagkanaler på dambrugene.

Smolttabet for de 5 undersøgte dambrug var i gennemsnit 37 %, dertil må man ydermere regne med et smolttab på 2 % pr. kilometer vandløbsstrækning i forbindelse med dambrug.

1.5 Dambrugenes forurening.

Dambrugsdriften forhindrede i nogle tilfælde fiskenes frie passage forbi dambrugene. Men alle dambrugene med tilknytning til Karup Å må påtage sig skylden og ansvaret for den slamudledning og fodring med hakket skidtfisk, som ikke alene forurenede med bundfældende slam men også svinede med en flydende slimet fiskeolie. Begge forureningsformer har iltkrævende nedbrydningsprocesser.

Først i 1974 satte miljøloven stop for slamudledningen og krævede bundfældende slambassiner.

I 1986 blev det forbudt at fodre med hakket fisk bl.a. på grund af skidtfiskenes ringe kvalitet.

2. Langs Karup A. Afsnit forurening

2.1 Første forureningssag startede i 1911

"Gennem årene har fiskerne ved Karup Å utallige gange kæmpet mod pengestærke virksomheder, der anvendte åen som kloak. Allerede i 1911 startede fiskeriforeningen for Skive - Karup Å sin første forureningssag".

Her tales om forurening med urensset spildevand fra Skive bys mange tusinde indbyggere, Svineslagterierne samt Tarmrenseriet. Forureninger der skyllede direkte ud i åen. Dengang mente man at åen var så uren, at havørrederne ikke ville op i åen, ja man fandt endog, at der var mange ørreder, som var døde af det forurenede vand. Et billede i bogen viser disse døde ørred i forskellig størrelse lige fra smolt og til fisk over mindstemålet.

Kampen for en renere Karup Å stod på i årevis. Lystfiskernes tålmod blev sat på alvorlig prøve.

2.2 Forureningssagen sluttede i 1973 - 62 år efter.

Først i 1973 fik Skive sit rensningsanlæg. 62 år efter at lystfiskerne startede forureningssagen. Det var nu muligt at rense 3/4 af byens spildevand, der ellers løb ud i åen.

Hvor mange af de udvandrende smolt der slap levende gennem de sidste 3 - 4 km af den forurenede å gennem Skive by vides ikke, men i overensstemmelse med artiklen i *Miljø & Vandpleje nr. 26* er der angivet et smolttab på 2 % pr. km, vandløb med dambrug. I heldigste fald betyder det et tab på ca. 6 - 8 % af de udvandrende smolt.

3. Udsætning af ørred i Karup Å.

3.1. udsætning af ørred i Karup Å.

I 1946 udsættes 7.500 fisk til en pris af 470,- kr. Fiskens størrelse ikke nævnt, men til en pris af 6,25 øre pr. stk. er der vel højst tale om halvårsfisk.

3. 2 Pligtudsætninger.

I 1955 indføres begrebet "pligtudsætninger " efter en kommissionskendelse, hvor det enkelte dambrug kunne pålægges en årlig pligtudsætning af 1- års ørred, som erstatning for den mistede naturlige produktion. Et kvalificeret skøn angiver, at 10 dambrug med tilknytning til Karup Å er pålagt pligtudsætning, med en skønnet udsætning på ca. 50.000 stk. 1- års ørred.

3.3 Ny udsætningsplan.

1977 Karup Å Sammenslutningen iværksætter en ny udsætningsplan.

3.4 Udsætning af ørred fra Haarkjær dambrug.

Fra 1980 til 1990 udsættes årligt 25.000 stk. ørred efter udsætningsplan. I alt 250.000 stk.

3.5 Udsætning i Karup Å af egen avl.

I 1984 begynder Karup Å Sammenslutning at udsætte ørreder af egen avl fra klækkeriet i Dommerby. Antal ørred er ikke angivet.

1.4 Karup A som modelsystem

- I 74 år havde havørrederne ikke adgang til hovedparten af åens gydepladser.
- I 45 år var gydepladserne i hovedløbet ødelagt af spildevandet fra Kartoffelmelsfabrikken.
- I mange år har ca. en halv snes dambrug spærret effektivt for opstrøms gydepladser.
- I 62 år udledte Skive by, slagterierne og tarmrenseriet urensset spildevand i åen.
- Over en periode på 37 år udsættes mere end 2 millioner såkaldte " skvattede dambrugsørreder "

Trods de massive årelange spærringer af adgangen til gydepladserne. Trods alvorlige forureninger, og trods udsætning af millioner af " skvattede dambrugsørreder ", så påstås det, at den oprindelige havørredstamme ikke er påvirket i påviselig grad. Hvorfor kan en saltvandsudsat dambrugsørred, der søger op i et vandløb, så bringe DFU's biologer i en chokagtig tilstand, at de totalt mister evnen til logisk tænkning?

Modelsystemet - Fup eller Fakta?

Med venlig hilsen
Thomas Sørensen